

I fortalen til første bind af *Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848—1880* (1920) bebudede udgiverne, Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch, udarbejdelsen af en række hjælpemidler for benyttet af værket. 1925 udkom syvende og sidste bind af teksten, og i de følgende år arbejdede forskellige historikere på det videnskabelige apparat. Nu afdøde landsarkivar Holger Hansen affattede person- og sagregister, men nåede ikke til ende med arbejdet, dr. Eiler Nystrom tilvejebragte en oversigt over danske diplomater i udlandet og fremmede i Danmark, og disse og et par andre hjælpemidler har i korrektur i en årrække været tilgængelige for interesserede. Derimod har man måttet savne noter, rettelser og textkritiske bemærkninger, indtil værkets bind VIII (1—2, XIV + 431 + 333 sider), indeholdende oplysninger, oversigter og registre, 1943 forelå, besørget af C. O. Bøggild-Andersen og C. Rise Hansen.

Oversigterne og registre har professor Bøggild-Andersen og Arkivar Rise Hansen arvet fra deres forgængere. De har foretaget visse ændringer og tilføjelser, men har ikke kunnet gennemføre en fuldstændig revision, som især for personregistrets vedkommende var tiltrængt. Realkommentaren, tilføjelserne og rettelserne, der optager bindets større halvdel, har de i alt væsentligt udarbejdet fra grunden. Resultatet er, såvidt man uden at have adgang til de håndskrevne dagbøger kan skønne, mønstergyldigt. I de knappe og fyldige noter findes alle de realoplysninger til teksten, man med rimelighed kan forlange, hentet med betydelig lærdom og sporsans fra et mylder af trykte og utrykte kilder¹). Rettelserne korrigerer talrige fejl i den trykte tekst, flertallet uden væsentlig betydning, men adskillige alvorligt meningsforstyrrende; som man med kendskab til Kriegers fluebensskrift måtte vente, er især personnavne ofte urigtigt gengivne: »Gallay« forekommer for Galenga, »Lalaing« for Leuning, »Steemann« for Steinmann, »Howitz« for Havin etc. Jævnside med korrigeringen af teksten har arkivar Rise Hansen, så godt det har kunnet lade sig gøre uden fototekniske og kemiske hjælpemidler, ud fra notaternes placering, blækkets farve etc. søgt at fastslå de forskellige stadier i de enkelte dagbogsoptegningers tilblivelse. I betragtning af Kriegers og A. D. Jørgensens absurde bestemmelse om, at de originale dagbøger skulde tilintetgøres, når udgaven var afsluttet, vil alle forskere, der nødes til at studere Kriegers tekst i detaljer,

¹ En enkelt tilføjelse: Laur. Skaus plan om en rejse til slesvig i begyndelsen af 1849 for at berolige stemningen der, som kommentator (VIII, 15) ikke har fundet omtalt i litteraturen, kan man få oplysning om i et brev fra Skau til H. V. Fiedler ²⁰/₁ 1849 (RA).

være særlig taknemlige for denne del af kommentaren og beklage, at der ikke har kunnet indrømmes den større plads.

Udgiverne var, da de publicerede dagbøgenes text, naturligvis på det rene med, at udarbejdelsen af noter og registre vilde åbenbare forskellige fejllæsninger og nødvendiggøre tilføjelser og rettelser; de har dog næppe gjort sig klart, at det vilde ske i så stort omfang. Det foreliggende tilfælde viser, hvor betænkeligt i udgiverteknisk henseende det er at publicere en så vanskelig text, inden det tilhørende videnskabelige apparat er udarbejdet. Udgiverne har imidlertid, hvad adskillige afhandlinger fra den sidste snes år vidner om, ydet forskningen en virkelig hjælp ved at gøre dagbøgerne offentlig tilgængelige så tidligt som det er sket, og denne fortjeneste kan vel veje op mod textens mangler, som jo desuden nu i det væsentlige er afhjulpet. Danske historikere skylder derfor udgiverne tak, og ikke mindre taknemlighed fortjener de to kommentatorer, hvis lærdom, flid og skarpsindighed først har gjort denne vigtigste privatarkivalske kilde til Danmarks politiske historie i sidste halvdel af 19. århundrede ret brugbar.

Poul Bagge.

Blandt afdøde direktør Marius Vibæks papirer fandtes et næsten fuldstændigt manuskript til en fortsættelse af den omfattende Tietgen-biografi, som han i 1929 havde indledet med sin bog om »Den unge Tietgen«. I 70-aaret for direktør Vibæks fødsel er nu hans sidste værk blevet udgivet af overlærer Jens Vibæk, der har afrundet sin faders manuskript — det sidste »Tilbageblik«-kapitel var ikke afsluttet — og forsynet det med noter og henvisninger.

Nogen egentlig Tietgen-biografi er det ikke. »C. F. Tietgen og hans Samtid — Krisen i 1857« (Kbh. 1943, 228 sider) bevæger sig ikke ud over det aar, hvor det foregaaende binds fremstilling standsede, og kun den mindste del af bogen handler om Tietgen. Allerede i »Den unge Tietgen« havde Marius Vibæk følt behov for at give en bred skildring af dansk handels vilkaar i 1800-tallet; i andet bind er Tietgens person skudt i baggrunden, og i stedet har man faaet den til dato mest fyldestgørende skildring af krisen i Danmark i 1857. Der er formentlig kun grund til at være glad ved det resultat, selv om bogen altsaa bærer sin hovedtitel en smule med urette.

Vibæks værk adskiller sig fra tidligere fremstillinger især derved, at han gennem sit arbejde med forretningsarkiver (Tietgen, D. B. Adler) har kunnet give en langt mere indtrængende rede-